

De eldste poststedene i Finnmark. Del 4.

Mortensnæs og Nyborg/ Næsseby poståpnerier.

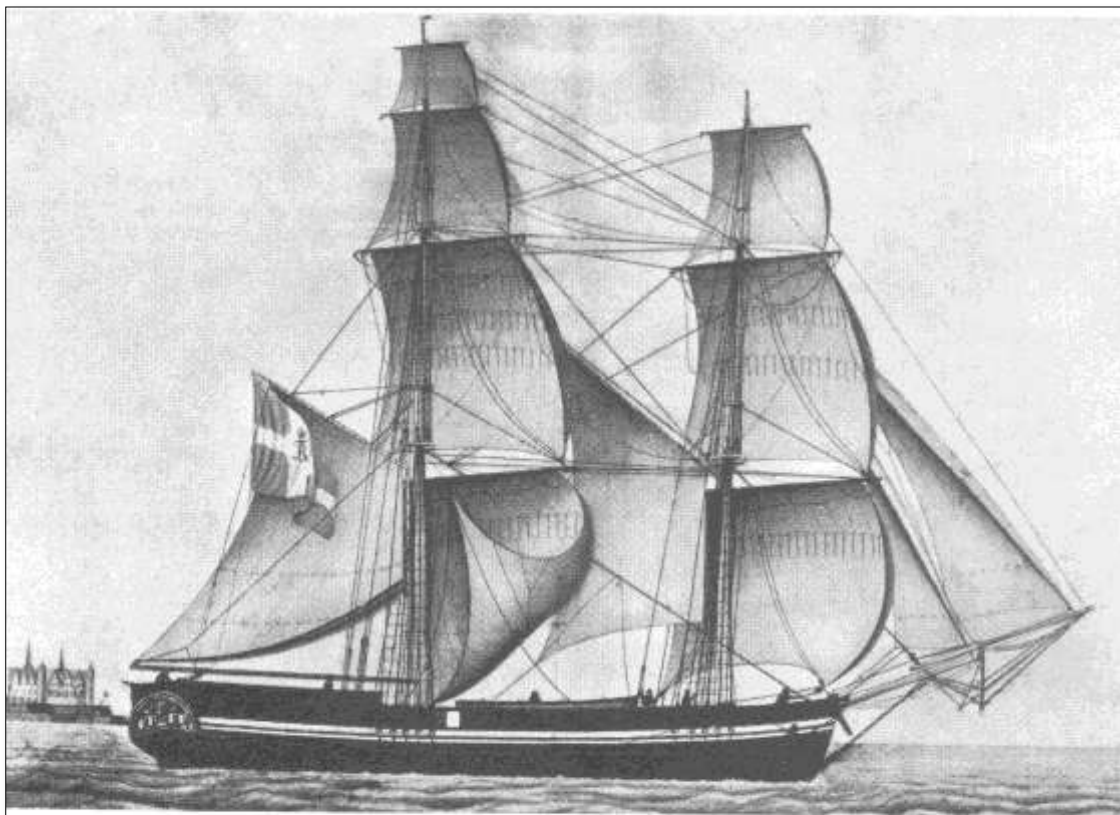
av Trond Schumacher

"Når vi fra Vadsø reiser videre innover fjorden, møter vi stadig mer dyrket jord, og snart dukker også bjørkeskogen fram. Kysten bukte seg svakt, til landet igjen skyter mer ut ved "Mortensnæs", som engang var største handelsstedet i fjorden. Herfra ser vi innover til Nesseby kirke og Kløvnes, hvor det også en tid var handelssted.

Mortensnes handel ble grunnlagt i 1784 for å forsyne Varanger-finnene. . . . Ca. 1810 nevnes første gang Christian Andersen Nordvi, fra Nordvi i Stange, . . . Han fikk gjestgiverbevilling på Mortensnes 14. januar 1817 mot hele 20 SpD i årlig avgift. . . Han var eier eller medeier i briggen "Freia". . Med den drev han direkte handel på København og andre steder".

Slik beskriver N. A. Ytreberg (1942) handelsstedet Mortensnæs og dens første eiere i boken "Handelssteder i Finnmark".

I disse omgivelser ble Mortensnæs poståpneri opprettet ved departemental skrivelse av 16.6.1836. Stedets første handelsmann og poståpner var *Christian Andersen Nordvi*. C. A. Nordvi døde i 1839 og i en kort periode (1839-1842) drev enken stedet. I 1842 overtok sønnen, Andreas Georg Nordvi, handelsstedet og poståpnerjobben. Fra januar 1852 drev A. G. Nordvi også Gullholmen og Gamvik for madam Schanche i Tana, og i juni 1854 fikk han bevilling på Nesseby og Karlebotn. I Karlebotn var det hvert år stort Varangermarked, hvor Nordvi hadde handel fra egen bu. Han stod seg meget godt, og tegnet bl.a. aksjer for 500 SpD i den nye hovedbanen fra Christiania til Eidsvoll. Før A. G. Nordvi overtok stedet, hadde han studert zoologi og arkeologi. Disse interessene beholdt han hele livet.

Skute fra dansketiden. Briggen «Freia», tilh. Chr. Nordvi, Mortensnes.
(Etter original hos søstrene Nordvi, Oslo.)

Han foretok utgravninger av lappiske graver i Varanger og hadde en egen museums- og gjestebygning på Mortensnes. Han var medlem av norske og danske vitenskapselskaper og hadde mange venner blant datidens vitenskapsmenn.

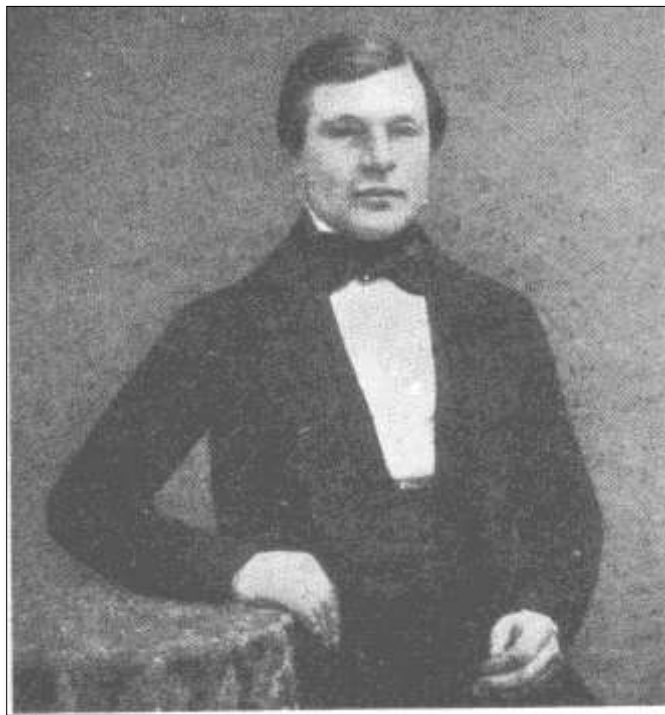

Fig. 1. Andreas Georg Nordvi, handelsmann og poståpner på Mortensnæs fra 1842-1854

Nordvi's vitenskapelige interesser gir kanskje en forklaring på hvorfor han til tider hadde vanskeligheter med å skjøtte poståpnergjeringen. I brev av 29. april 1853 til amtmannen, tar fogden i Øst-Finnmarkens Fogderi opp flere forhold som angår postdistribusjonen i distriktet. Et av spørsmålene som reises er bl.a. å flytte sognets (Næsseby) eneste poståpneri på Mortensnæs til Nyborg.

”Ved denne Leilighed maa man derfor gjentagende andragende paa, hvad man herfra paa givne Anledning forestillede for vel et Aar siden, nemlig at Næsseby Sogns Postaabneri forlægges fra Mortensnæs til Nyborg ikke alene for sommertiden men for bestandigt. – Nyborg ligger nemlig i alle Henseende langt beqvæmmere for Postaabneriet end Mortensnæs. Nyborg

ligger ved Varangerbunden endog ved Veiskillen ved Vasenden til Tanen og til Polmak, hvilket især er af Vigtighed om Vinteren da Fjældposten kommer ned ved Nyborg og der deles, idet en Væske sendes til Vadsø og Vardø og en anden til Tanen og Lebesby. Begge Retourposter føres derpaa igjen sammen ved Nyborg, hvor Postexpeditionen derfor naturligen bør foregaae. Mortensnæs ligger derimod 2 Miil længer ind i Fjorden og 2 Miil fra Veiskillen, hvilket man ved nærmere at tænke sig ind i Forholdene vil finder i alle Henseende til betydelig Hinder for at Postexpeditionen hensigtsmæssigen kan foregaae der. Paa Mortensnæs, som ligger indenfor Fiskestedet, boer derfor kun Handelsmanden, medens paa Nyborg fortiden er fornøden Handelssted medvidere og Præstens og Fogdens Kontoirer” (j. no. 1252/1853).

Fogden unnlater heller ikke å nevne at handelsmannen i Mortensnæs *”ikke vier den fornødne Postgangen tilstrækkelig Opmerksomhed”*. Han beretter at hovedposten til og fra Vadsø har måttet vente flere timer på handelsstedet uten å komme videre; ja, forsinkelsene har vært så store at postførerene på strekningen har vært innkalt til forhør for å *”forklare seg”* om forholdene. I *”forhørene”* kom det fram at forsinkelsene i stor grad skyldtes handelsmannens fravær. Ved å legge poståpneriet til Nyborg, ville man kunne unngå disse problemene og ikke minst oppnå en betydelig tidsbesparing. Fogden oppsummerer i 6 punkter hvordan postbefordringen i distriktet kan forbedres. Brevet, med amtmannens anbefaling, ble oversendt postkontoret i Indre-Departementet, som i svarbrev av 29. juni 1853 kunne meddele at alle punktene i fogdens brev var tatt til følge og skulle institueres. Her gjengis kun punktene som har med det nye poståpneriet på Nyborg å gjøre:

”I Anledning af den ved Hr. Stiftsamtmændens Skr. af 25de f. M. hertil indkomne Forestilling fra Fogden i Østfinmarken, betræffende Postgangen i Districtet, meddeles, at Deptet har bestemt:

3. At Næsseby Postaabnerie flyttes fra Mortensnæs til Nyborg, samt at Kjøbmand A. Brodtkorb beskikkes til Postaabner ved Næssebye Postaabnerie.

4. At hver Gang Dampskibet ankommer til Vadsø, afsendes en Mand med Posten til Nyborg, hvor han i Regelen venter i 8 Timer, for derpaa at bringe Retourposten fra Nyborg til Vadsø. Underveis afleveres de til Mortensnæs bestemte Breve i en egen Pose paa Hammernæs, ligesom de Breve fra Mortensnæs, som ere nedlagte paa Hammernæs, befordres derfra enten til Vadsø eller til Nyborg.

I Anledning af Ovenstaaende ville Hr. Stiftsamtmanden behagligt meddele Fogden i Østfinmarken og Postexpediteuren i Alten fornøden Underretning, samt indberette til Departementet, naar Kjøbmand Brodtkorb har overtaget Bestyrelsen af Næssebye Postaabnerie, hvis Archiv og Inventariesager bliver at tilstille ham fra den nuværende Postaabner, Handelsmand Nordvi”.

Handelsmennene på Mortensnæs og Nyborg ble høsten 1853 tjenestlig tilskrevet, og i brev av 24. mars 1854 til postekspeditøren i Vadsø kunne postekspeditøren i Alten meddele at poståpneriet på Nyborg, ville tre i funksjon fra april 1854.

Fig. 2. Lakksegl "Mortensnæs postaabnerie". Mortensnæs fikk oversendt postsignet fra Christiania fra 9-7-1836

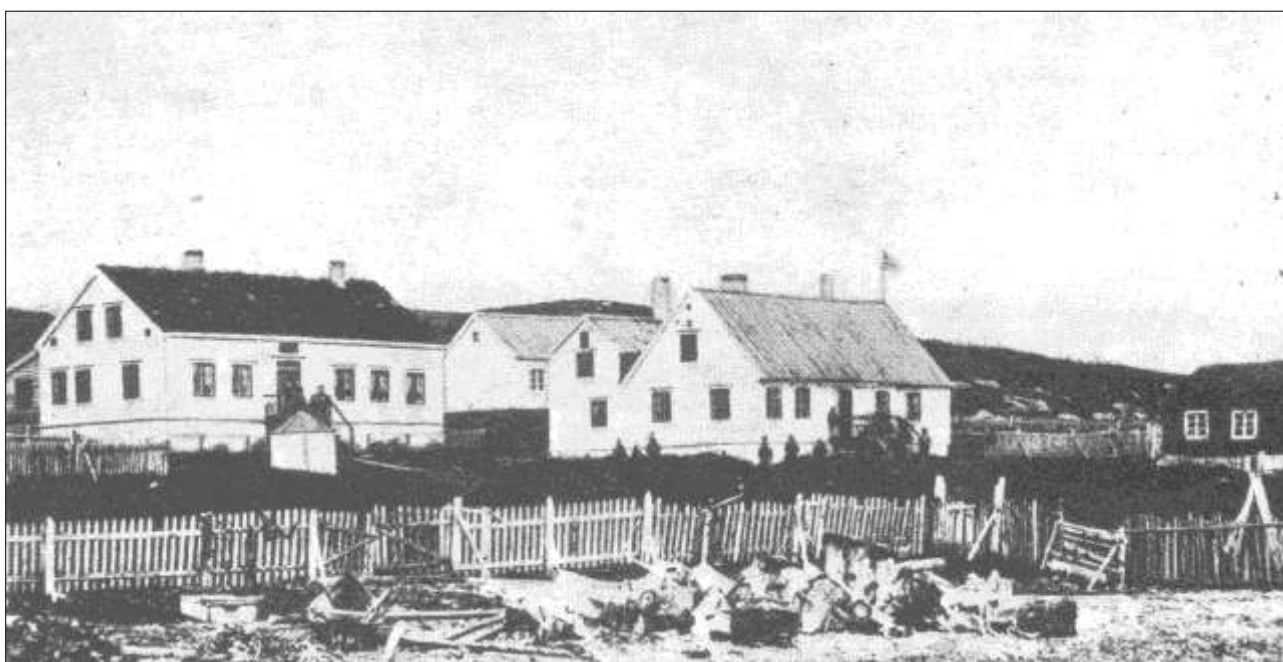

Fig. 3. Handelsstedet Mortensnes hadde poståpneri fra 1836 til 1854

Fig. 4. Brev datert Mortensnes 16-2-1849, med lakksegl "Mortensnes postaabnerie" på baksiden; sendt via vinterruten over Finmarksvidda til "ALTEN 23-3-1849" og med båtpost til Tromsø; fra "TROMSØ 1-4-1849" med D/S Nordcap på 2. sydgående tur (1849) til Trondhjem, derfra med kystskip til "AALESUND 10-4-1849" og videre til Eegsæt på Søndmør

Men før vi går i gang med posthistorien, la oss først se hva Ytreberg (1942) skriver om stedet Nyborg:

"Fra Mortensnes kan vi med fordel ta landeveien det vakre stykket innover til Nyborg. Vi passerer Nesseby kirkested, der Peder Madsen Tvede ("Kipar-Per") i 1823 fikk bevilling som gjestgiver. Her står ennu en lang, enetasjes stuebygning fra hans tid. Men det er likevel småtterier mot det synet vi får, når vi nærmer oss Nyborg.

Var det ikke for den småvokste bjørkeskogen, vilde en nærmest tenke på en østlandsk herregård, når det staselige våningshuset dukker fram bak trærne i hagen.

Grunnleggeren av handelsstedet var kjøpmann Andreas E. Brodtkorb og hustru f. Leynick, Vadsø. Brodtkorb fikk handelsrett på Nyborg mot 10 SpD årlig avgift, med rett til brennevinnssalg så lenge samme slags handel ble drevet på Mortensnes. Dessuten overtok han Nesseby, med rett til handel og skjenking fra 1. mars til 15. juni. Omkring 1850 ble handelsstedet bebygd. Det store våningshuset ble oppført av kirkebyggeren Sneve, som også har bygd Nesseby kirke og Vadsø kirke og rådhus. Brodtkorb drev stedet til 1865, da de flyttet til Arildsløkken ved Trondheim. . . .

Nyborg har alltid vært og er fremdeles tingsted. Både i den forbindelse og ellers har stedet hatt ry for enestående gjestfrihet og selskapelighet.

I gamle dager kom det til påske og jul store selskaper fra Vardø, Vadsø, Kirkenes, Nesseby, Tana og Polmak, kjørende i slede eller pulk for å feire helgen på Nyborg. Man festet i dagevis, lekte, danset, spilte komedie og moret seg på alle måter. Nyborg var simpelthen et lite finnmarksk ladeby! . . .

På Nyborg står fremdeles den gamle, staselige hovedbygningen som nu om sommeren nesten er dekket av tilgrodde trær og slyngende humle oppetter veggen. Det er et stort enetasjes laftet tømmerhus med liggende panel og rett avskårne empirevinduer. Men på hagefasaden reiser seg en svær, bred ark med en lav, buet gavl og fire høye, rundbuede vinduer. Alt i alt er huset ett av de mest stifulle bygg i Finnmark".

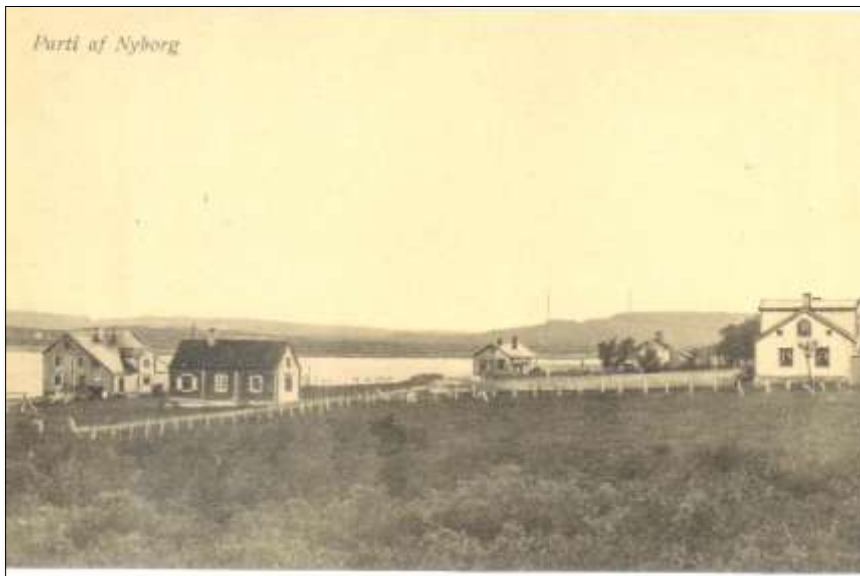

Fig. 5. Postkort fra Nyborg i Finnmark. Ca. 1905

Flyttingen av Næsseby sogns første poståpneri fra Mortensnæs til Nyborg i 1854 var ikke uten problemer.

"I Anledning af Postexpeditionens Skrivelse af 24/3 sidste A., angaaende, efter hvilken Bestemmelse jeg betaler 2 SpD til Postbæreren for hver Tour til og fra Nyborg, hendte det, efter den Forflyttelse af Postaabneriet paa Mortensnæs til Nyborg, at vi, fogden og jeg, ikke kunne faa Folk at bære Posten for denne Priis, - ja det gik saa vidt, som dengang paaført Timeseddelen, at vi maatte komandere en Findpige til at tage Posten til Mortensnæs og derfra at besørge den til Nyborg" (Brev fra postekspeditør B. Dahl i Vadsø til Altens Postexpedition, datert 5te april 1855 (j. nr. 3433/55)).

Resultatet ble at posten fra Vadsø til Nyborg, som etter fogdens forestilling skulle føres av 2 mann for 1 SpD hver, for fremtiden ble godtgjort med 2 SpD til hver av postførerne.

Allerede høsten 1853 er Mortensnæs poståpneri en saga blott i Departementets og de lokale myndigheters korrespondanse. Departementet for det

Indre brukte konsekvent navnet *"Næsseby"*, eller Næsseby sogns poståpneri, om det nye poståpneriet (jfr. punkt 3 i departementets brev av 29. juni 1853 over).

I den trykte fortegnelsen over postkontorer og poståpnerier fra 1855 (vedlegg til sirkulære no.2/1855) henger imidlertid navnet Mortensnæs igjen. Først i sirkulære av 15. desember 1858 (sirkulære 28/1858) blir det endelig fastslått at:

"fra 1ste januar 1859 blive Navnene paa følgende Postaabnerier, som paa (den hoslagte Fortegnelse over Postcontorer, Postexpeditioner og Postaabnerier) anført, forandres saaledes: Mortensnæs kaldes Næsseby".

Hva så med de lokale myndigheter i Finnmark; hvilket navn brukte de på det nye poståpneriet? Her ble like konsekvent navnet *"Nyborg poståpneri"* brukt. Amtmannen i Finnmark henviser til *"handelsmann Brodtkorb ved Nyborg postaabneri"* og *"biposten mellem Vadsø (postexpedition) og Nyborg Postaabneri"* (j. nr. 1818/57: brev av 25. mai 1857).

Fig.6. Handelsmann Andreas E. Brodtkorb, Nyborgs første poståpner, 1854-1865

Fig. 7. Brevomslag datert "Nybor, 29-10-55" frankert med NK1 annullert med Nyborg poståpneri sitt kassasjonsstempel (riststempel og sendt i vinterruten over Finnmarksvidda til Alten; her stemplet "ALTEN 11-11-1855" og videresendt med båtpost til Christiania

Postekspeditør Düblie i Alten og prosten i Næsseby, prost Christian Sommerfelt, omtaler også poståpneriet som "Nyborg poståpneri" i sin korrespondanse. I et brev til Tromsø postkontor beklager prosten seg over at:

"samtlige til Nyborg med posten bragt sydfra og fra Tromsø ankomne Breve var lagde i Vadsø postvæske, hvoraf følgen var,

da Nyborg postaabneri ligger imellem Alten og Vadsø, at jeg først med retournerende Post modtog Brevene, hvoraf nogle burdevært expederet strax. For at Brevene kunne undgaae at passere Postaabneriet og først komme adressaten i Hænde med retournerende Post, maa jeg anmode om at Breve til Nyborg og Næsseby maa blive medtagne i Altens Postvæske, hvorfra de ville blive sendt hertil. Østfinnmarken prosti den 16de Septbr. 1858. Chr. Sommerfelt".

Poståpneren selv, handelsmann A. Brodtkorb, var heller aldri i tvil om at poståpneriets rette navn var Nyborg. All utgående korrespondanse fra poståpneriet i perioden 1854 til januar 1859 er kartert og påført med blekk "Nyborg" og dato på brevene/brevomslagene. Vi kjenner også en blekk annullering av NK 1 "Nyborg 28-4", trolig fra året 1856 da poståpneriet var uten kassasjonsstempel fra januar til august etter at det var innsendt for omgraving til nummerstempel.

Fig. 8. NK1 blekkannullert "Nyborg 28/4", trolig våren 1856 da poståpneriets riststempel var innsendt for omgraving til nummerstempel ("208").

I august 1856 fikk poståpneriet tilsendt 3-ring nummerstempelet "208".

Fig. 9. Brevomslag frankert m/NK 1 stemplet "208" Nyborg/Næsseby poståpneri) og sidestemplet "ALTEN 11.2.1858".

Fig. 10. Brevomslag kartert "Nyborg 23.1" (bakside) og frankert m/NK 4 stemplet "208" (Nyborg/Næsseby poståpneri) til Christiania; sendt med vinterposten over Finnmarksvidda til Alten og sidestemplet "ALTEN 9.2.1859".

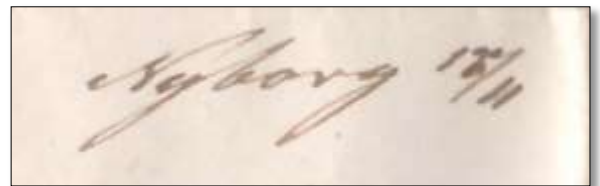
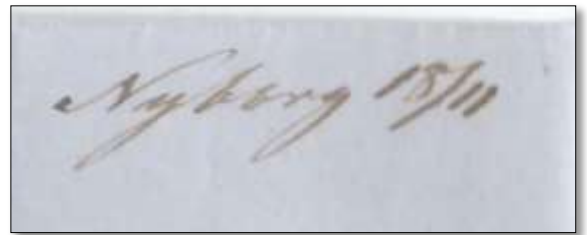

Fig. 11. To brev sendt fra Nyborg poståpneri samme dag (15-11), via "ALTE 1-12-1858" (omkartert); til adressater i henholdsvis Tromsø og Trondhjem

Etter at departementet hadde bestemt at poståpneriet heretter skulle benevnes "Næsseby" (sirkulære 28/1858), fikk poståpneren i Nyborg oversendt et enrings datostempel med tekst "NÆSSEBY" (avsendt 7.2. 1859). Fra nå av var tilsynelatende uenigheten om hva som var poståpneriets rette navn skrinlagt. Alle brev og frimerker ekspedert ved "Næsseby poståpneri" i Nyborg i årene 1859 til 1875 er annullert med datostempelet "NÆSSEBY".

Fig. 12. Portofritt brev stemplet med Nyborgs (Næssebys) første datostempel "NÆSSEBY 11-12-1859", sidestemplet "ALTE 23-12-1859" og sendt til Tromsø.

Fig. 13. Brev frankert m/NK 4 stemplet "208" (Nyborg/Næsseby poståpneri), og sidestemplet "NÆSSEBY 18-1-1862", omkartert og sidestemplet "ALTEN 6-2-1862".

Poståpneren fortsatte å bruke 3-rings nummer-stempelet til å annullere frimerker så sent som i 1862, etter å ha mottatt det nye enring-stempelet med tekst "NÆSSEBY" allerede i april 1859.

Dette er en sannhet med modifikasjoner, for i en periode fra juni 1867 til mars 1872 finner vi hyppig frimerker og brev annullert med håndskrevet "Nesseby" i stedet for med datostempel. Noe må ha skjedd med stempelet; trolig har det vært forlagt eller blitt ødelagt.

Fig. 14. Portobrev håndskrevet "Nesseby 9/10-68" sendt via Vadsø med kystskipet til Trondheim; oppkrevd med 6 skill., inkl. 1 skill. bærepeng

I 1875 ble det opprettet et nytt poståpnersted i sognet på kirkestedet Næsseby litt lenger ut i fjorden, 11 km fra Nyborg. Det nye poståpneriet fikk naturlig nok navnet "Næsseby poståpneri". Dermed fikk poståpneriet i Nyborg (Næsseby) tilbake sitt gamle navn, "Nyborg poståpneri", fra 1.1.1876 (sirkulære 27/1875). Nyborg poståpneri mottok sitt første datostempel (1-ring) med tekst "NYBORG" først i 1879.

Fig. 15. NK 8 annullert "Nesseby 23-6-67", "Nesseby 3/6-69" og NK 13 annullert "Nesseby 22/3-72" med blekk

Fig. 17. Blekkannullering "Nyborg 26/7-76"

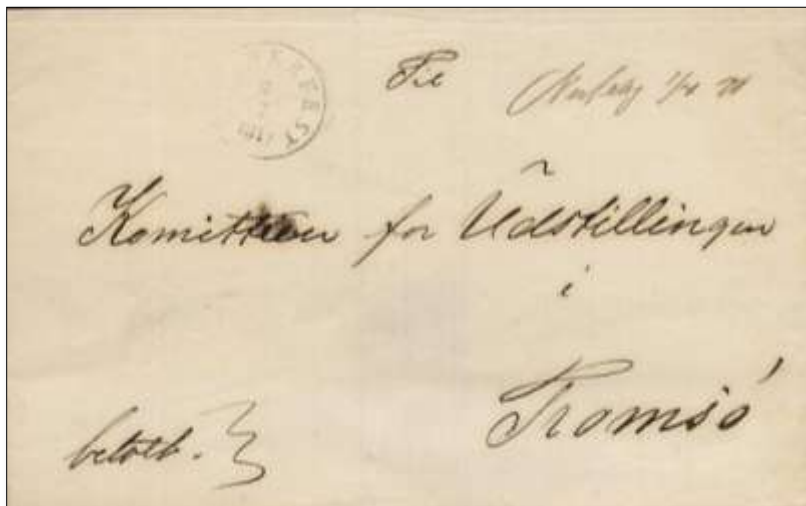

Fig. 16. Brevomslag håndskrevet "NESSEBY 1-7-70" og stpl. "HAMMERFEST 6-7-70" på betalt brev til Tromsø

Fig. 18. Diverse enningsstemplede merker fra 1881 til 1901